

РЕЦЕНЗІЇ ТА ПОВІДОМЛЕННЯ

УДК 274 (477.86)-«1920/1930»

DOI <https://doi.org/10.37406/3041-1378/2025-4-13>

Людмила Филипович

РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ ЮРІЯ ЯРОСЛАВОВИЧА КЛОНОВСЬКОГО НА ТЕМУ: «ІСТОРИЧНІ ПАРАДИГМИ ВИНИКНЕННЯ ТА СТАНОВЛЕННЯ ПРОТЕСТАНТСЬКОГО РУХУ У СТАНИСЛАВІВСЬКОМУ ВОЄВОДСТВІ»

Актуальність монографії Юрія Клоновського не викликає сумнівів, що зумовлено низкою чинників. По-перше, останніми десятиліттями на пострадянському просторі помітно зріс інтерес до історії християнських церков, їхніх окремих структур і організацій, за участю яких відбувалися важливі суспільні процеси в Україні. На противагу багаторічним комуністичним стереотипам про незначну цінність християнської традиції, нині утвердилася думка про її важливість у розвитку духовності та культури, збереження миру та злагоди в суспільстві. По-друге, сучасна Україна чітко обрала західний вектор суспільно-політичної орієнтації, тоді як раніше домінували східно-російські орієнтації. Тому глибоке вивчення західних суспільно-культурних впливів, зокрема діяльності протестантських рухів у Станиславівському воєводстві, є особливо актуальним з погляду розуміння регіональних культурно-звичаєвих традицій. По-третє, протестантська церква долучилася до навчання та виховання впливових релігійних постатей, які надалі активно сприяли збереженню національної самобутності та розвитку духовної культури українського народу (наприклад, Т. Цеклер). Монографічне дослідження зумовлене відсутністю в історичній і богословській науці праць, у яких би комплексно вивчалася сформульована проблематика, яка тісно пов'язана з дослідницькими програмами протестантських науково-освітніх центрів, одним із яких є Чернівецька біблійна семінарія, у стінах якої і провадилося вивчення протестантського руху у Станиславівському воєводстві кінця XIX – початку XX ст.

Оцінюючи зміст дослідження та її завершеність, можна констатувати, що робота написана за проблемно-хронологічним принципом, має чітку й логічну структуру. У монографії наявні всі основні елементи, передбачені відповідними нормами Міністерства освіти і науки України. Вона складається з анотації (українською і англійською мовами), списку наукових праць автора за темою дисертації, вступу, трьох розділів, поділених на підрозділи, загальних висновків, списку використаних джерел і літератури.

У «Вступі» обґрунтовано актуальність теми, вказано зв'язок роботи з науковими програмами, планами й темами богословських освітніх програм, визначено мету та дослідницькі завдання, окреслено об'єкт, предмет дослідження, його хронологічні та географічні межі, подано методологію релігієзнавчої богословської проблематики, виявлено наукову новизну роботи тощо.

У першому розділі «Стан наукової розробки та джерельна база дослідження» (с. 8) аналізується стан джерельної бази, існуючі праці з теми, охарактеризовано методологію дослідження та конкретні методи, які були використані під час розроблення проблеми. Досить добре висвітлена історіографія теми, особливо маловідомі праці польських і німецьких дослідників. Безсумнівним плюсом роботи є те, що вона в основному побудована на матеріалах українських і закордонних архівів, які майже не висвітлювалися в наукових публікаціях. Це підсилює самостійність і пошуковість даної розвідки й авторську позицію дослідника.

Автор поділяє методологічні наукові принципи сучасної науки про релігію, завдяки чому протестантський рух показаний як нове явище, яке завдяки реформації змогло поєднати протестантську етику й економічні технології та дати життя не тільки новому релігійному руху, але й новій економічній політиці. Великим досягнення роботи є те, що дослідник зміг відобразити специфіку регіональних релігійних процесів, які поєднували в собі християнську культуру та звичаєву практику регіонального характеру, де прикладом виступав Станиславівський регіон.

У другому розділі показано логіку становлення протестантського руху на прикладі німецької лютеранської церкви Станиславівського воєводства. У даному розділі відображено алгоритм і логіку становлення перших протестантських громад саме на теренах Галичини в Австрійський період. У науковій розвідці зазначено, що становленню протестантських громад сприяло утворення союзу церков євангельсько-аугсбурзького та гельвецького визнання в Малопольщі, який був визнаний польським урядом, що дозволяло новоствореним громадам уникати переслідувань з боку офіційно визнаних церков.

У роботі зазначається, що ключову роль у започаткуванні та становленні німецьких протестантських церков, які ставили за мету стати національними, відігравала душпастирська й освітньо-опікунська діяльність єпископа Теодора Цеклера. Автор визначив ключову роль останнього не тільки як фундатора руху, але і як його організатора й захисника. Як констатує автор, Т. Цеклера можна вважати історичною постаттю, родоначальником класифікації теологічних навчальних закладів, куди він підбирав професійних викладачів, які були не тільки теоретиками, але й практиками. Така робота Теодора Цеклера, як зауважується в монографії, започаткувала методологію розвитку протестантських закладів і шкіл, вдалої праці вихователів, що можна вважати підвалинами побудови сучасної освітньо-опікунської діяльності протестантського середовища України.

У третьому розділі відображено специфіку зародження регіонального українського протестантського руху у Станиславівському воєводстві. Автор розглянув витoki перших українських протестантських громад на території регіону, описав розвиток Української лютеранської церкви, очолюваної Теодором Ярчуком, яку можна вважати класичним прикладом започаткування та поступу перших протестантських громад.

Беручи до уваги полікультурний, поліетнічний і поліконфесійний характер життя регіону, основна увага в роботі звернута на проблеми побудови взаємин між різними сегментами суспільного життя регіону, на роль різних церков у цих процесах. Компаративний аналіз дослідження показав, що характерним для новостворених церков було звернення до української звичаєвої культури, де тісно переплелися національний і релігійний чинники. Побудова громад на національній основі забезпечувала успіх у створенні українських церков, які долучилися до формування національної ідентичності, використовували українську мову в богослужінні, постійно зверталися до традицій первісних церков. Таким етнорелігійним процесам автор дає аргументовану теологічну інтерпретацію.

Виходячи зі змісту монографії, можна вважати, що мета дослідження досягнута та наукові завдання виконані на належному рівні, а саме:

- повно і глибоко проаналізовані та систематизовані джерельна й історіографічна база щодо розвитку протестантського руху серед українців Східної Галичини кінця XIX – початку XX ст.;
- вдало сформульована та реалізована методологія дослідження, яка дозволила детально розкрити проблему;
- детально досліджені передумови, шляхи проникнення євангельського руху в регіоні, методи та засоби діяльності протестантських церков;
- з'ясовані особливості формування, структури українського євангельського руху у Станиславові;

– проаналізована пастирська й освітньо-опікунська діяльність Теодора Цеклера як одного з видатних представників протестантського середовища;

– охарактеризовані основні форми міжконфесійних взаємин в українському протестантському середовищі, що стало фундаментом його традиції.

Монографія вирізняється науковою новизною і є приростом наукового історичного й богословського знання про протестантський рух в Україні, про його появу й розвиток, про специфіку постання, особливості взаємодії з іншими церквами. У науковий обіг уведено багато архівних джерел, імена історичних осіб (Теодора Цеклера, Василя Кузіва, Павла Крата, Володимира Федіва, Теодора Ярчука). Завдяки розвідці Ю. Клоновського встановлено чисельність громад і загальну кількість вірян, окреслено конфесійну карту з позначенням ареалу поширення руху та локацій громад, визначено основні напрями релігійної діяльності протестантських громад (місіонерська, освітня, просвітницько-друкарська тощо) в означений період.

Теоретична і практична значущість монографії очевидна. Вона розширює уявлення про багатоманітність і різновекторність релігійного життя українців, формує бережне ставлення до історії, ініціює відповідальне ставлення до минулого і майбутнього духовного багатства України, її вписаності в загальноєвропейський контекст, виходячи з біблійно-християнського розуміння єдності Церкви.

Основні положення та теоретичні висновки монографічного дослідження апробовані та підтверджені в низці публікацій автора, його повідомленнях на наукових конференціях.

Усе це дає підстави вважати, що опублікована монографія Юрія Клоновського «Виникнення та розвиток протестантського руху у Станиславівському воєводстві» стане цінною для релігієзнавців і богословів, для практиків протестантського середовища.

Подано в редакційну колегію 03.03.2025

Подано до друку 01.07.2025